Атембаева Гульнара Айдашевнаның
8D01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға дайындаған «Қазақстандық мәтін» көркемдік феномен ретінде және оны зерттеу әдістемесі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбы: «Қазақстандық мәтін» феномені және оны зерттеу әдістемесі.

Зерттеу мақсаты: Қазақстаннан тыс жерлерде жасалған көркем шығармалардағы «қазақстандық мәтінді» теориялық тұрғыдан негіздеу, анықтау және жүйелі түрде талдау, сондай-ақ филолог-магистранттарды даярлау үдерісінде оны зерттеу әдістемесін әзірлеу және апробациядан өткізу.

Зерттеу міндеттері:

1) «қазақстандық мәтін» мәселесі бойынша теориялық дереккөздерді зерделеу, «қазақ мәтіні» және «қазақстандық мәтін» терминдерінің ара жігін ажырату;

2) «қазақстандық мәтіннің» теориялық моделін құру;

3) П. Васильев, Л. Щеглов, В. Савельева және И. Лебедеваның поэтикалық шығармаларындағы және Э. Зейферт, С. Фельде және В. Гоголадзенің прозалық шығармаларындағы «қазақстандық мәтіннің» элементтерін анықтау;

4) «қазақстандық мәтінді» интерпретациялау, жасанды интеллект пен ақпараттық сайтты оқытуға біріктіру арқылы «Орыс тілі мен әдебиеті» мамандығы магистранттарының зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру моделін әзірлеу және апробациядан өткізу.

Бұл **зерттеудің нысаны** баспа әдебиетінде және интернет-кеңістікте кездесетін «қазақстандық мәтін» болды.

Зерттеу пәні «қазақстандық мәтін» поэтикасының ерекшеліктері, оның көркемдік бейнелеу формалары, сондай-ақ 7М01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы бойынша магистранттарды даярлау кезінде оны зерттеу әдістемесі болып табылады.

Зерттеу әдістері: құрылымдық-семантикалық, семиотикалық, интермәтіндік, салыстырмалы-типологиялық. Педагогикалық экспериментті ұйымдастыруда модельдеу, сауалнама, математикалық-статистикалық әдістер қолданылды.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

1. «Қазақстандық мәтін» – Қазақстанды біртұтас географиялық, тарихи, әлеуметтік-мәдени және аксиологиялық кеңістік ретінде көркемдік тұрғыдан бейнелеу негізінде пайда болатын ерекше полимәдени мәтінүсті түзілім. «Қазақ мәтіні» және «қазақстандық мәтін» ұғымдары гипер-гипонимиялық қатынастарға түседі. «Қазақ мәтіні» қазақ этномәдени әлемін бейнелейді, ал «қазақстандық мәтін» көпмәдениеттілікпен сипатталады және әртүрлі этникалық, тілдік және мәдени дәстүрлердің өзара әрекеттесуін көрсетеді. «Қазақстандық мәтінді» типологиялық, құрылымдық-семиотикалық және аналитикалық деңгейлерді қамтитын модель ретінде ұсынуға болады.

2. «Қазақстандық мәтін» моделі өзара байланысты үш деңгейді қамтиды: типологиялық, ол автордың Қазақстан туралы ұстанымын анықтайды; құрылымдық-семиотикалық, ол мәдени кодтардың жүйесін ашады; аналитикалық, ол көркем шығарманы түсіндіру реттілігін анықтайды. Модельдің жүйе құраушы өзегі Қазақстан бейнесі болып табылады.

3. П. Васильев, Л. Щеглов, В. Савельева, И. Лебедева, С. Фельде, Е. Зейферт және В. Гоголадзе шығармаларында Қазақстан бейнесі «қазақстандық мәтіннің» бірыңғай семантикалық өрісін құрайтын кеңістіктік-географиялық, тарихи-мәдени, этномәдени, антропологиялық, тілдік және аксиологиялық белгілердің өзара байланысты жүйесі арқылы қалыптасады.

4. «Қазақстандық мәтінді» жүйелі түрде зерделеу 7М01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы магистранттарының зерттеу құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді. 7М01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы магистранттарының оқу үдерісіне жасанды интеллектінің интеграциялануы алынған нәтижелерді міндетті түрде ғылыми тексеру және зерттеушілік түсіндіру шартымен мәтіндік материалды іздеу, жүйелеу және бастапқы талдау мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы. Диссертациялық зерттеуде ел бейнесін, жергілікті мәтін мен мәтінүстін зерделеудің теориялық тәсілдері жүйеленді; «қазақстандық мәтін» ұғымы нақтыланды және оны «қазақ мәтіні» ұғымымен саралау негізделді; елден тыс жердегі Қазақстан бейнесін бейнелейтін поэтикалық және прозалық шығармалар корпусы қалыптастырылды; зерттелетін құбылыстың семантикалық бірлігін қамтамасыз ететін мәтіндік маркерлер мен мәдени кодтар жүйесі анықталды; «қазақстандық мәтінді» талдаудың үш деңгейлі моделі ұсынылды; 7М01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы магистранттарының зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру моделі әзірленіп, апробациядан өткізілді; 7М01702 – «Орыс тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасы шеңберінде магистранттарды даярлау үдерісінде жасанды интеллектіні қолдану мүмкіндіктері анықталды, бұл алынған нәтижелерді міндетті түрде ғылыми тексеру және зерттеушілік түсіндіру жағдайында мәтіндік материалды іздеу, жүйелеу және бастапқы талдау мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Нәтижелердің дұрыстығы мен негізділігі зерттеу мақсатының, міндеттерінің, нысанының, пәнінің және әдістерінің сәйкестігімен; әдебиеттану, имагология, мәдени семиотика, жергілікті мәтін теориясы және әдебиетті оқыту әдістері саласындағы қазақстандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектеріне сүйенумен; әдеби шығармалар корпусының көрінісімен; құрылымдық-семантикалық, семиотикалық, интертекстуалды және салыстырмалы-типологиялық әдістерді кешенді қолданумен; және әзірленген әдіснамалық модельді апробациядан өткізумен қамтамасыз етіледі.

Алынған нәтижелердің жаңашылдығы мен маңыздылығын ғылымның даму бағыттары мен мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес негіздеу:

Зерттеуде тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтиженің жаңалық дәрежесі келесідей ұсынылған:

Бірінші нәтиже – ішінара жаңа. «Қазақстандық мәтін» ұғымының көпмәдениетті мәтін ретінде мазмұны нақтыланды және оның «қазақ мәтіні» және «жергілікті мәтін» ұғымдарымен байланысы анықталды.

Нәтиженің дұрыстығы қазақстандық және шетелдік мәтін тұжырымдамаларын, мәдениеттің имагологиясы мен семиотикасын сыни талдаумен қамтамасыз етіледі.

Екінші нәтиже – жаңа. Автордың Қазақстанға қатысты ұстанымын ескере отырып, «қазақстандық мәтіннің» типологиясы ұсынылды және Қазақстан бейнесін көркемдік бейнелеудің эмиграциялық-диаспоралық, өмірбаяндық негізделген және сыртқы бағыттары бөлінді.

Бұл нәтиженің дұрыстығы авторлардың өмірбаяндық мәнмәтінін және талданған шығармалардың поэтикасын салыстыру арқылы расталады.

Үшінші нәтиже – жаңа. «Қазақстандық мәтіннің» этникалық, тарихи-саяси, географиялық, ментальдық, тілдік кодтарды қамтитын құрылымдық-семиотикалық ұйымдастырылуы анықталды. Типтік белгілер анықталды: топонимдер, этнографизмдер, тарихи шындықтар, ландшафттық бейнелер, мәдени рәміздер және тілдік қосындылар. Нәтиже поэтикалық және прозалық мәтіндерді талдау арқылы расталады.

Төртінші нәтиже – жаңа. Типологиялық, құрылымдық-семиотикалық және аналитикалық деңгейлерді біріктіретін «қазақстандық мәтінді» зерттеудің үш деңгейлі моделі әзірленді. Оның ғылыми маңыздылығы *әртүрлі жанрдағы шығармалардағы Қазақстан* бейнесінің белгілерін дәйекті түрде анықтау, мәнмәтінге келтіру және түсіндіру мүмкіндігінен тұрады.

Бесінші нәтиже – ішінара жаңа. «Орыс тілі мен әдебиеті» мамандығы магистранттарының «қазақстандық мәтінді» түсіндіру арқылы зерттеу құзыреттілігін дамыту моделі жасалды және апробациядан өткізілді. Бұл нәтиженің практикалық негізділігі Абай атындағы ҚазҰПУ-дегі оқу үдерісіне «Қазіргі әлем әдебиетіндегі Қазақстан бейнесі» таңдау курсының енгізілуімен расталады.

Алтыншы нәтиже – ішінара жаңа. Әдеби талдауға жасанды интеллектіні педагогикалық мақсатқа сай енгізу жолдары анықталды: материалды іздеу және жүйелеу, қайталанатын белгілерді анықтау, зерттеу гипотезаларын құру және интерпретацияларды салыстыру. Нәтиженің маңыздылығы ғылыми сенімділікті тексерудің және өзін-өзі түсіндірудің жетекші рөлін сақтай отырып, әдебиетті оқытудағы цифрлық құралдарды кеңейтуден тұрады.

Бұл зерттеудің теориялық маңыздылығы «қазақстандық мәтін» санатын ғылыми негіздеу және типологиялық, құрылымдық-семиотикалық және аналитикалық параметрлерді ескеретін зерттеу моделін әзірлеу арқылы әдебиеттанудың тұжырымдамалық негізін кеңейтуде жатыр.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы оның нәтижелерін оқу және оқу-әдістемелік құралдарды, әдістемелік ұсыныстарды, білім беру бағдарламаларын, элективті курстарды, әдебиет тарихы мен теориясы бойынша дәрістер мен практикалық сабақтарды әзірлеу кезінде пайдалану мүмкіндігімен анықталады.

Ғылымның даму бағыттарына және мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: Диссертациялық зерттеу Қазақстанның тарихи және мәдени мұрасын сақтау және түсіну, гуманитарлық ғылымдарды дамыту, жоғары білімді жаңғырту және цифрландыру басымдықтарына сәйкес келеді. Оның мазмұны Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III «Білім туралы» Заңының; Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 1

шілдедегі № 103-VIII «Ғылым және технологиялық саясат туралы» Заңының; Қазақстан Республикасының 2023-2029 жылдарға арналған Жоғары білім мен ғылымды дамыту тұжырымдамасының ережелеріне, сондай-ақ әдеби білім беру мазмұнын жаңарту мақсаттарына сәйкес келеді.

Докторанттың әрбір жарияланымды дайындауға қосқан үлесі (автордың диссертацияға қосқан үлесі жалпы басылым көлемінің пайызы ретінде көрсетілген):

Зерттеу нәтижелері жарияланды: SCOPUS базасында 2 мақала; ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК ұсынған журналдарда 3 мақала; шетелдік журналдарда 3 мақала; халықаралық конференциялар жинақтарында 2 мақала; ғылыми-практикалық басылымдарда 9 мақала; 1 авторлық куәлік; магистранттарға арналған 1 элективті курс; 10-11 сынып оқушыларына арналған 1 элективті курс; http://kazakhrepresent.com сайты; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің гранттық қаржыландырудың ғылыми жобасына қатысу.

Барлығы 26 мақала:

1. Representation of Hybrid Identity in the “Kazakhstani Text” of the Novella “The Smelting Boat” by E. Zejfert. Forum for Linguistic Studies, Volume 07, Issue 07, July 2025, 221-235 p. DOI: https://journals.bilpubgroup.com/index.php/fls. (SCOPUS). Докторанттың үлесі – 75% (Қосалқы авторлар: M. Khavaidarova, S. Abisheva, A. Junissova, M. Moldagali, S. Serikova – 25%).

2. Teachers’ views on the methodology of teaching Internet literature. Scopus. Cypriot Journal of Educational Sciences Volume 17, Issue 8, (2022) 2946-2959 p. DOI: https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7911. (SCOPUS). Докторанттың үлесі – 60% (Қосалқы авторлар: Nurbayeva A.M., Serikova S., L. Bugenova, Smailova F., Baibolov A. – 40%).

3. Imagological images of Kazakhstan in foreign literature. «Язык и литература: теория и практика» № 3, Том 4, 2025. Стр. 9-18. DOI: https://yazlit.ppu.edu.kz/index.php/new/issue/view/14. (ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК). Докторанттың үлесі – 90% (Қосалқы автор: Сабирова Д.А. – 10%).

4. Классификация форм выражения трансмедиальной и художественной репрезентации Казахстана в мире. «Керуен» научный журнал №1, 86-том, 2025. Стр. 17-29. DOI: https://doi.org/10.53871/2078-8134.2025.1-01. (ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК). Докторанттың үлесі – 80% (Қосалқы авторлар: Абишева С.Д., Сабирова Д.А. – 20%).

5. Формирование исследовательской компетенции будущих учителей-филологов через интерпретацию «казахстанского текста». Журнал «Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана», серия «Педагогические науки» №4, Том 79, 2025. Стр.47-64. DOI: https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.79.4. (ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК). Докторанттың үлесі – 80% (Қосалқы авторлар: Абишева С.Д., Хавайдарова М.М. – 20%).

6. Study of transmedial and artistic representation of the image of Kazakhstan in modern scientific literature. International Conference on Multidisciplinary Studies and Education. SEEJPH Volume XXVI, S2, 2025, ISSN: 2197-5248; Posted:03-02-2025. 265-272p. https://www.seejph.com/index.php/seejph/article/view/4292/2835. Докторанттың үлесі – 80% (Қосалқы авторлар: S. Serikova, A.Baibolov – 20%).

7. Internet literature in Kazakhstan: development and trends. Scientific culture, vol. 12, no.2.1, (2026), pp.11194-11204. DOI: https://scicult.net/index.php/cult/article/view/4890/3661. Докторанттың үлесі – 80% (Қосалқы авторлар: M. Moldagali, M. Assylbekova, R. Moldagaliyeva – 20%).

8. Methodology of analysis of modern literature of Kazakhstan International Journal of Special Education, 2026, 41(22s), 733–740. Retrieved from https://internationalsped.com/index.php/ijse/article/view/6524 Докторанттың үлесі – 60%. (Қосалқы авторлар: M. Khavaidarova, S. Abisheva, M. Moldagali, D. Polyak, S. Serikova – 40%)

9. The Kazakh Text as a Cultural Supertext. Journal of Cultural Analysis and Social Change, 2026, 11(1), 1748-1753. ISSN: 2589-1316. DOI: https://doi.org/10.64753/jcasc.v11i1.4175. Докторанттың үлесі – 60%. (Қосалқы авторлар: S. Abisheva, M.Khavaidarova, S. Serikova, A.Baibolov – 40%).

10. Текст как основная единица формирования навыков коммуникативного общения в профессиональной деятельности. Международная научно-практическая конференция Нургалиевские чтения – XII: научное сообщество ученых XXI столетия. Астана, 2023. Стр. 211-214. Докторанттың үлесі – 90% (Қосалқы автор: Каскабасова Х.С. – 10%).

11. Использование художественного текста в обучении русскому языку и литературе в школе. Проблемы поэтики и стиховедения: Материалы X Международной научно-теоретической конференции, посвященной 100-летию со дня рождения ветерана Великой Отечественной войны, писателя, ученого, педагога Адибаева Хасена Адибаевича (23-25 мая 2024 г.). – Алматы: «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2024. Стр.319-322. Докторанттың үлесі – 100%.

12. Интеграция уроков русского языка и литературы в современной школе. Международная научно-практическая конференция Нургалиевские чтения – XIII: научное сообщество молодых ученых XXI столетия. 14-15 марта 2024 г. Стр. 99-104. Докторанттың үлесі – 100%.

13. Восточные мотивы в произведениях М. Симашко. III Международные чтения, посвященные творчеству народного писателя Казахстана, лауреата Президентской премии Мира и духовного согласия, литературных премий имени Абая и Беимбета Майлина, вице-президента Международного ПЕН клуба, прозаика, сценариста, драматурга, переводчика Мориса Симашко. Алматы, 2023г. Стр. 43-46. Докторанттың үлесі – 100%.

14. Эмигрантская книга-исповедь Юрия Герта «Эллины и иудеи. Международная научная конференции, посвященной творчеству Юрия Герта. Алматы, 2024. Стр. 401-404. Докторанттың үлесі – 100%.

15. Перекличка голосов: Давид Самойлов и Руфь Тамарина. Современная казахстанская проза: ведущие тенденции, новые имена, перспективы изучения. Материалы Международной научно-практической конференции. Алматы, КазНУ им. аль-Фараби, 2025 г., стр.99-104. ISBN 978-601-311-337-1. Докторанттың үлесі – 90%.(Қосалқы автор: Хавайдарова М.М. – 10%).

16. Имагологические особенности отражения «казахстанского текста» в поэзии П. Васильева. Язык как способ познания мира: традиции и инновации. Сборник научных статей, посвященный 70-летию доктора филологических

наук, профессора М.Ш. Мусатаевой. Издательство Дарын, 2025 г., стр.273-278. ISBN 978-601-382-246-4. Докторанттың үлесі – 100%.

17. Эмигрантская книга Александра Шмидта. Wschod-Zachod. Wplywy, Uniwersytet Pomorski. Slupsk 2024/ ISBN 978-83-7467-409-6. 41-46 p. Докторанттың үлесі – 100%.

18. Репрезентация казахстанского текста в поэзии Льва Щеглова. Polilog. Studia Neofilologiczne. № 16, 2026. ss.17-26. ISSN 2083-5485. https://doi.org/10.34858/polilog.15.2026.459. Докторанттың үлесі – 90%. (Қосалқы автор: Хавайдарова М.М. – 10%).

19. Особенности этнокультурного компонента в преподавании русского языка в ВУЗе. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Филологические науки», №2(84), 2023 г. Стр. 66-70. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-5657.2023.84.2.010. Докторанттың үлесі – 100%.

20. Образ Казахстана в художественной литературе. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Филологические науки», том 4, № 90 (2024). Стр. 46-53. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-5657.2024.90.4.005. Докторанттың үлесі – 80%. (Қосалқы авторлар: Абишева С.Д., Хавайдарова М.М. – 20%).

21. Интеграция современных цифровых технологий в системе языкового образования. Вестник КазНПУ имени Абая, Филологическая серия, №3, 2025 г., стр. 123-128. https://surl.li/hgkfju. Докторанттың үлесі – 80%. (Қосалқы авторлар: Есетова А.Т., Бекбаева Д.Р. – 20%).

22. Методика обучения русскому языку и литературе в диалоге культур. «Филологическая наука в современном образовательном пространстве: традиции и инновации», посвященная 70-летию известного ученого-литературоведа, доктора филологических наук, профессора Балтабая Әбдіғазыұлы: материалы Международной научно-практической конференции. Алматы, 2022 г. Стр. 59-63. Докторанттың үлесі – 100%.

23. Методические рекомендации для составителей ГОСО и ТУП по предмету «Мировая литература». Алматы: КазНПУ имени Абая, 2025. – 84 с. ISBN 978-601-353-390-2. Докторанттың үлесі – 50%. (Қосалқы авторлар: Абишева С.Д., Сабирова Д.А., Хавайдарова М.М., Молдагали М.Б. – 50%).

24. Элективный курс «Образ Казахстана в современной мировой литературе» для магистрантов 2 курса. Докторанттың үлесі – 100%.

25. Элективный курс «Образ Казахстана в мировой литературе» для учащихся 10 -11 классов. Свидетельство № 669. 05.12.2025 г. Докторанттың үлесі – 100%.

26. Свидетельство о регистрации доменного имени на сайт http://kazakhrepresent.com/ ТОО «Интернет-компания PS. Докторанттың үлесі – 100%.

27. Монография «Методология и практика исследования в области трансмедиальной и художественной репрезентации образа Казахстана в современной мировой культуре». Алматы: Ұлағат, 2026. – 256 с. ISBN 978-601-353-454-1. Докторанттың үлесі – 50%.((Соавторы: Абишева С.Д., Сабирова Д.А., Хавайдарова М.М., Молдагали М.Б., Серикова С.К., Байболов А.У. – 50%).

ҚР ҒЖБМ ҒК жобасы:

AP23489915 – «Трансмедиальная и художественная репрезентация образа Казахстана в современной мировой культуре», 2024-2026 гг., (Абишева С.Д., Хавайдарова М.М., Сабирова Д.А., Серикова С.К., Байболов А.У., Атембаева Г.А., Молдагали М.Б.).

Жұмыстың құрылымы. Диссертация кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен, 12 суреттен, 21 кестеден және 4 қосымшадан тұрады. Диссертацияның негізгі мәтіні 142 беттен тұрады. Әдебиеттер тізімі 140 дереккөзді қамтиды.